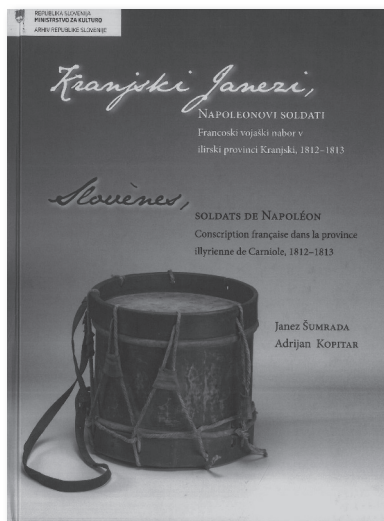

konferenco zaključila v osemdesetih letih Nemške demokratične republike z analizo feminizma v stranki Zelenih.

Po vsaki sekciji se je razvila razprava, za katero so organizatorji predvideli dobre pol ure, vendar sta velik interes udeležencev in kopica pripomb ter vprašanj vedno nekoliko podaljšala ta čas. Pogovori so se v manj formalnem vzdušju nadaljevali v odmorih za kavo in kosilo. V četrtek zvečer so organizatorji poskrbeli za voden ogled Bundestaga, ki se je zaključil s slikovitim nočnim razgledom z vrha steklene kupole. Celotna konferenca je pokazala, da je demokracija ideja, ki jo ljudje v različnih časih in prostorih razumejo v drugačnih niansah, predvsem pa, da je demokracija ideja, ki jo ljudje oblikujejo sami, vsakič znova, in da je njen historični razvoj izredno dinamičen in predvsem – še vedno v teku.

Tjaša Konovšek

Janez Šumrada in Adrijan Kopitar, Kranjski Janezi, Napoleonovi soldati. Francoski nabor v ilirski provinci Kranjski, 1812–1813 (Slovènes, soldats de Napoléon, Conscription française dans la province illyrienne de Carniole 1812–1813).

Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2018, 496 strani

»Pol marša od Ligvine nas razpostavijo vse polke, kar se nas je bilo nabralo, na široko planjavo v vrsto«, je Josipu Jurčiču v šestdesetih letih 19. stoletja pripovedoval korporal/desetnik Andrej Pajk, vključen v francoski Ilirski polk leta 1811. »Že smo menili, da je morda sovražnik blizu, kar prijezdi na belem sercu Napoleon sam na ogled. Bil je v prav prosti obleki, v slabejši ko naš polkovnik. Jezdi enkrat ob vsi vrsti in zvesto ogleduje trume. Pride do našega polka, kjer smo bili mi, kranjske matere sinovi. Naš polkovnik je stal pred polkom. Napoleon jezdi k njemu in ga vpraša. 'Quel régiment?'. 'Régiment d'Illyrie, Sire,' odgovori polkovnik. Jaz sem stal tako blizu, da sem ga videl in slišal natanko. Dobro sem bil njega obraz v oči ubral in še zdaj, ko me spomin zavoljo starosti že zelo zapušča, še pomnim ostri pogled, zapovedni glas francoskega cesarja, moža, ki je bil moje in cele Evrope strah.«

Knjiga *Kranjski Janezi, Napoleonovi soldati, Francoski vojaški nabor v ilirski provinci Kranjski 1812–1813* Janeza Šumrade in Adrijana Kopitarja sicer predstavlja gradivo

drugega francoskega nabora na Kranjskem v času Ilirskih provinc, in ne prvega iz leta 1811, ko je francosko uniformo oblekel Andrej Pajk, toda kranjski naborni obvezniki in nadomestni vojaki prvega in drugega francoskega nabora, ki sta ju ločili le slabi dve leti, se, kar zadeva pogostost imen in priimkov, osebni opis, telesne značilnosti in zdravstveno stanje, gotovo niso pomembneje razlikovali. Statistično bi, kot duhovito opozarja Adrijan Kopitar, značilnega slovenskega nabornika iz Kranjske lahko opisali takole: ime mu je bilo Janez in pisal se je Novak, bil je kmet, v začetku devetdesetih let 18. stoletja se je rodil očetu Matevžu in materi Mariji, visok je bil en meter in 65 centimetrov, imel je kostanjeve lase in obrvi, z lasmi pokrito čelo, podolgovat, kozav obraz, blede polt in sive oči. Kot večina drugih nabornikov tudi on ni zares postal vojak, temveč je iz različnih vzrokov pristal v rezervi ali bil celo oproščen aktivne vojaške službe, če pa je bil že potrjen in napoten v vojaško enoto, se je aktivni vključitvi vanjo izognil s pobegom. Kot opozarja Kopitar, je bilo na drugem francoskem naboru v letu 1812/13 od skupno 6.382 kranjskih nabornikov, vpisanih na seznamih, potrjenih in v Ilirski polk in druge vojaške enote napotenih le 906, pa še od teh jih je na cilj prispelo le 717.

Avstrijski naborniški sistem in avstrijsko organizacijo vojaških enot v slovenskih deželah, napoleonsko vojaško organizacijo ob vzhodnem Jadranu pred ustanovitvijo Ilirskih provinc in vojaško organizacijo v Ilirskih provincah je v knjigi predstavil Janez Šumrada, ki je podrobno orisal tudi oba francoska nabora – obe francoski konskripciji: prvo leta 1811 in drugo iz leta 1812/13. Iz obeh poglavij je razvidno, da je konskripcija v bivših avstrijskih deželah leta 1811 potekala tako kot pod avstrijsko oblastjo, v letih 1812–1813 pa že vsaj deloma ob upoštevanju francoskih navodil in zakonodaje. Kot ugotavlja Šumrada, je konskripcija v večini ilirskih dežel potekala razmeroma gladko, iz Istre, Trsta in civilne Hrvaške so poročali, da bo nabor zaključen brez večjih težav, medtem ko so se naborni sveti na Kranjskem zaradi pobegov in skrivanja nabornih obveznikov v gozdovih znašli pred nemajhnimi težavami in so za vojsko primerne moške lovili tudi na zelo grob način, tako da je bilo po ocenah policijskega komisarja Toussainta, čeprav je bilo število 4.000 nabornih obveznikov, poklicanih na nabor leta 1811, razmeroma majhno, na begu kar 11.000 mladih moških. Kot piše Šumrada, je kranjski intendant tudi za nabor v letu 1812/13, na katerem naj bi na Kranjskem določili 1.100 vojaških obveznikov, izdal zelo natančna navodila in podrobno predpisal delovanje rekrutnih svetov, njihov rezultat pa je bil v knjigi objavljeno gradivo. Rekrutni sveti so dobili tudi navodila, kako obravnavati pritožbe rekrutov, prošnje za odlog vojaščine, oprostitev pri odhodu na služenje ali predloge za nadomestno osebo itd., glavni intendant Ilirskih provinc pa je prav tako izdal navodila o kaznovanju upornih rekrutov in dezertarjev ali vseh, ki bi jim pomagali ali jih skrivali.

Dezertiranja in preskromen priliv rekrutov iz Ilirskih provinc so bili tudi velik problem Ilirskega polka, ki je bil z Napoleonovim dekretom ustanovljen leta 1810. Rekrutacijsko zaledje polka so bile ilirske civilne province brez Dalmacije in iz teh je prihajala večina vojakov in podčastniškega kadra, toda polk, kot poudarja Šumrada, ni bil nikoli vključen v sestav Ilirske armade, temveč je bil sestavni del redne francoske

vojske in je ves čas deloval zunaj francoske Ilirije. Iz poglavja v knjigi, ki ga je prispeval Šumrada, je razvidno, da je Napoleon Ilirskemu polku in njegovim organizacijskim in moštvenim težavam ter njegovi sprva slabi opremljenosti posvečal kar precej, pravzaprav presenetljivo veliko pozornosti, zaradi dezertacij pa so zaukazali dodatne nabore. Napoleon je tako v začetku leta 1812, kot piše Šumrada, kritično menil, da bi moral milijon in pol duš v Ilirskih provincah zagotavljati kar 4.500 za vojsko sposobnih mož letno. Vseeno so se pobegi nadaljevali tudi med pohodom v Rusijo, tako da je Ilirski polk, še preden je prišel na rusko fronto, užival zelo slab sloves vojaške enote z nizko moralo in disciplino, stanje pa se je še poslabšalo po vojaških spopadih na ruski fronti. Natančnejše število žrtev med vojaki polka, kot pravi Šumrada, ko popisuje umik njegovih bataljonov ali njihovih ostankov iz Rusije, sicer ni znano, očitno pa so bile izgube v številu vojakov velike, poveljujoči pa so jih poskušali zapolniti z novimi, v Iliriji izbranimi rekruti iz nabora 1812 in ga ponovno okrepiti s ponavljajočimi se preformacijami in reorganizacijami. Tako se je Ilirski polk oktobra 1813 še udeležil bitke narodov pri Leipzigu, decembra 1813 pa je bil nato razpuščen. Šumrada poglavje o Ilirskem polku zaključuje s podatki o častnikih – Ilircih v častniškem zboru Ilirskega polka, med katerimi je bilo poleg hrvaških krajišnikov očitno tudi kar nekaj Slovencev.

Osrednji del knjige obsega seveda v smiselno in pregledno urejenih razpredelnicah objavljeno gradivo zadnjega francoskega nabora jeseni leta 1812/pozimi leta 1813. Avtorja sta v posebni razpredelnici zajela podatke o zdravstvenem stanju nabornih obveznikov in nadomestnih vojakov, nato pa gradivo predstavila po kantonih, pri čemer sta priimke – zaradi velikega števila – v razpredelnicah po kantonih izpustila in zbrala na koncu knjige. Preglednice po kantonih vsebujejo naslednje podatke: število vseh vpisanih v nabornem seznamu za kanton (nabornih obveznikov in nadomestnih vojakov), njihova imena, imena njihovih staršev, prebivališče staršev, kraj in letnico rojstva, višino in osebni opis, posebna znamenja, poklic, opazanja ali opombe o posebnih družinskih razmerah, begu, drugi razlogih za odsotnost itd. ter odločitev nabornega sveta. Ti podatki nabornih formularjev so, kot prepričljivo ugotavlja Adrijan Kopitar, nadvse zanimivi ne le za zgodovinarje, temveč tudi strokovnjake drugih strok, od slavistov in geografov do antropologov in zgodovinarjev medicine. Po svoje zanimiv in presenetljiv je že podatek, da je bilo med skoraj 4.000 naborniki z vpisano telesno višino skoraj 1.150 manjših od 162 centimetrov, povprečna višina vseh v nabor poklicanih pa je bila 165 centimetrov, medtem ko je bilo izrazito visokih (nad 180 centimetrov) skoraj toliko kot izrazitih pritlikavcev (v knjigi je vse to ponazorjeno z grafikoni).

Med posebnimi znaki nabornih obveznikov so posebej izstopala znamenja prebolelih črnih koz, kar ne preseneča, saj so v avstrijskih deželah oblasti začele s preventivnim cepljenjem proti črnim kozam šele v začetku 19. stoletja. Prav tako ni presenetljivo, da so med vpisanimi poklici nabornikov na prvem mestu kmetje, sledijo pa hlapci in rokodelci /čevljarji in krojači. O tem, zakaj se deleži upornih nabornikov in nabornikov v vojaški rezervi po nabornih okrajih tako razlikujejo, je seveda mogoče razpravljati in razmišljati. A vendar je na vprašanje, zakaj je najmanj pobeglih v distriktu

Novo mesto, največ napotenih v vojaške enote pa v distriktu Kranj, na osnovi objavljenega gradiva težko odgovoriti. Verjetno te razlike po kantonih in distriktih kažejo na razlike v presojanju in odločanju nabornih svetov ali rekrutnih komisij. Poglavlje zase pa so tudi priimki. Med vpisanimi priimki so najpogostejši Novaki, Zupančiči in Zupani, medtem ko je med imeni največ Janezov, Jožefov in Antonov.

Pred nami je skratka nadvse dragocena knjiga z gradivom, ki slikovito predstavlja res le moško prebivalstvo francoske Kranjske v drugem desetletju 19. stoletja, vendar ne le z vidika njegovega odnosa do aktivne vključitve v francosko vojsko in odhoda na bojišče v francoski uniformi, temveč tudi z zornega kota socialne, telesne in osebne podobe tedanjih mladeničev in mož, njihovega zdravstvenega stanja in fizičnih težav, njihovih družinskih vezi (mladoporočenci in odgovorni za nepreskrbljene družine, vdove in starejše so lahko odložili vojaško službo) ter njihove socialne in poklicne strukture, da o imenih in priimkih ne govorimo.

Knjiga je rezultat dolgoletnega raziskovanja obeh avtorjev. Izpis in obdelava podatkov za 6.382 nabornikov sta bila nesporno zelo zamudno delo. Podatke iz glavne naborniške knjige za Kranjsko je v računalniški program vnesel Adrijan Kopitar, tako nastalo podatkovno bazo pa sta avtorja še preverjala in dopolnjevala. Razpredelnico o zdravstvenem stanju nabornih obveznikov in nadomestnih vojakov sta pripravila skupaj, statistične tabele po distriktih in kantonih je oblikoval Kopitar, Šumrada pa je dodal seznam priimkov nabornikov in nadomestnih vojakov. Vsa poglavja v knjigi in vsi podatki v razpredelnicah, tabelah in drugem gradivu so prevedeni v francoščino. Prevod je delo dr. Florence Gacoin Marx.

Avtorjema lahko le čestitamo za opravljeno delo.

Peter Vodopivec